

“KURŞUNLANAN SLAVBİLİM”: STALİN TASFİYELERİNDEN PAYINI ALAN SLAVİSTLER

Hanife SARAÇ *

ÖZET

Kurşunlanan Slavbilim, İosif Stalin eliyle uygulanan Büyük Tasfiye Dönemi'ne (1937-1938) kadar yürütülen Slavistler Davası'nda yargılanan ve infaz edilen Slavistler'in maruz kaldığı uygulamaları ifade etmektedir. İ. Stalin, 1930'ların başında Sovyetler Birliği'nde tam anlamıyla otoriteyi sağlamasıyla, kendi tasarladığı sosyalizm ideolojisini ve iktidarını muhafaza etmek adına elindeki bütün imkânları kullanır. Devrim karşıtı olanların “temizlenmesi” sürecine, Parti içerisinde İ. Stalin'e muhalif olduğu bilinen Devrim'in kurucu ve sembol isimleri dahi eklenir. Ayrıca yaptıkları bilimsel çalışmalarda ya da faaliyetlerde iktidarın sosyalist ideolojisine ters düşecek unsurlar barındıran bilim insanlarının ve sanatçıların acımasızca yargılanması vb. gelişmeler Sovyet tarihinin en karanlık dönemlerinden birisine doğru gidildiğinin kanıtı niteliğindedir. Bu dönemdeki baskı rejiminden etkilenen gruplardan birisi de Slavbilim alanında çalışmalar gerçekleştiren dilbilimcilerdir. Milliyetçi unsurları ve dini motifleri ön plana çıkardıkları iddiasıyla Slavistler, Sovyet karşıtı propaganda yapmak, mevcut düzeni yıkmaya yönelik dış ülkelerle işbirliği içerisinde olmak ve bu kapsamda Rus Milli Partisi'ni kurmak gibi suçlamalarla yargılanarak kurşuna dizilirler. Bu çalışmada göstermelik mahkemelerde mesnetsiz suçlamalara maruz kalan ve infaz edilen, aralarında 20. yüzyılın en etkili dilbilimcileri olarak gösterilen Slavistlerin de yer aldığı bir grup bilim insanı, onların ortaya koydukları Slavbilim çalışmaları ve bu karanlık dönemde maruz kaldıkları uygulamalar mercek altına alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Slavbilim, Slavistler Davası, Rus Milli Partisi, Büyük Tasfiye, Stalin.

“SLAVIC STUDIES THAT WAS SHOT”: SLAVISTS AFFECTED BY THE STALIN'S PURGE

ABSTRACT

Slavic Studies that was shot, refers to the practices that the Slavists were subjected to, who were tried and executed in the Slavists Trial, which was carried out until the period of the Great Purge (1937-1938) by İ. Stalin. When İ. Stalin gained full authority in the Soviet Union in the early 1930s, he used all the means he had in order to preserve his power and the ideology of socialism he designed. Even the names of the founders and symbols of the Revolution, known to be in opposition to İ. Stalin within the Party, are added to the "cleaning" process of those who are against the revolution. In addition, developments such as the ruthless trials of scientists and artists who contain elements that contradict the socialist ideology of the existing power in their scientific studies or activities are proof that we were heading towards one of the darkest periods of Soviet history. One of the groups affected by the repression regime of this period is linguists who work in the field of Slavic Studies. Slavists are tried and shot on charges such as making anti-Soviet propaganda, cooperating with foreign countries to overthrow the existing order and establishing the Russian National Party in this context. In this study, a group of scientists, including Slavists, who were shown as the most influential linguists of the 20th century and who were subjected to unfounded accusations and executed in show trials, their Slavic studies and the practices they were exposed to in this dark period are examined.

Keywords: Slavic Studies, Slavists Trials, Russian National Party, Great Purge, Stalin.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 12.11.2020; Yayına Kabul Tarihi: 15.12.2020

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, TRABZON;
ORCID: 0000-0001-8280-4624, E-posta: caylakhanife@gmail.com

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB), 1924 yılında Vladimir Lenin'in ölümünün ardından idareyi bir süre devam ettiren kolektif yönetimden bayrağı devralan İ. Stalin, sağ ve sol grupta yer alan rakiplerini pasif hâle getirmek ve kendisine muhalif olan bütün kesimleri bertaraf etmek üzere çalışmalara başlar. Tarihçiler tarafından İ. Stalin yönetiminin en karanlık dönemlerinden biri olarak addedilen "Büyük Temizlik", "Büyük Tasfiye" Dönemi¹ 1937-1938 yılları arasında vuku bulur. Ekim Devrimi sonrası dönemde muhalif kesimlere ya da Sovyet karşıtı oluşumlara yönelik sergilenen katı tutumdan farklı olarak bu süreçte İ. Stalin, kendisine komplo kurulduğu ve rejim karşıtı unsurların vatanın birliğine kast ettikleri iddiasıyla büyük bir tasfiye hareketi başlatır. Kendi Partisi'nde yer alanlar da dâhil olmak üzere birçok etkin siyasetçi, Kızıl Ordu mensupları, Kulaklar², bilim ve sanat dünyasının önde gelen isimleri yargılanır, tutuklanır, çalışma kamplarına gönderilir ya da idam edilir.

İ. Stalin'in ölümünün ardından ilgili sürecin bilançosunun incelenebilmesi ancak mümkün olur ve SSCB'nin yıkılması ve arşivlere ulaşılabilmesi ile birlikte daha detaylı ve tutarlı verilere ulaşılır. Yine de Büyük Tasfiye Dönemi'nde tutuklananların, cezaevlerine gönderilenlerin, sürgüne yollananların ve hayatını kaybedenlerin sayısını belirlemek oldukça güçtür. Bilançoya dair sayılar araştırmacılara göre değişiklik göstermekle beraber en ufak tahminler dahi şok edici boyuttadır (Shatz 1984: 1). İ. Stalin'in ölümünün ardından 1957 yılının sonunda hazırlanan rapora göre 1937-1938 yıllarını kapsayan iki yıllık zaman diliminde 1.372,382 kişi devrim karşıtı oldukları gerekçesiyle tutuklanmış, bunlardan 1.344,923'ü suçlu bulunmuş ve 681.692'si idam edilmiştir (Thurston 1996: 63). Bu sayıların sadece kayıt altına alınan verilerden oluştuğu ve muhtemel gerçek tablonun daha da vahim olabileceği göz ardı edilse bile mevcut bilanço Tasfiye Süreci'nin ne kadar ağır sonuçlar doğurduğu hakkında fikir vermektedir. Ayrıca bu sayılar suçlu bulunduktan sonra sürgüne ya da GULAG³ kamplarına gönderilen ve buradaki ağır çalışma şartlarından ve zorlu koşullardan dolayı ölen insanların sayısını yansıtmamaktadır.

Büyük Tasfiye sürecine ilişkin istatistiksel çalışmaları derleyerek ilgili dönemde ölenlerin sayısına dair daha gerçekçi bir sonuca ulaşmak isteyen ve Sovyetler Birliği ekonomisi üzerine çalışan Micheal Ellman'ın (2002) hesaplamalarına göre 1937-1938 yıllarındaki yargılamalar neticesinde ölenlerin sayısı (idam edilenler, tutukluluk esnasında ölenler ve GULAG'da ölenler dâhil) 950.000 ila 1.200,000 arasındadır (Ellman 2002: 1163).

Bilançonun oldukça ağır seyrettiği tasfiyeler muhtemel bütün eleştirileri ve ihtilafları devre dışı bırakmak amacıyla en sert hâliyle uygulamaya koyulurken, insanlar "halk düşmanı" ilan edilme ve dışlanma korkusu içerisinde bir benlik dönüşümüne maruz bırakılırlar. Fişlenen insanların potansiyel suçlu hâline getirildiği 1937-1938 yılları Sovyet tarihine "kıyım süreci" olarak geçecektir. Bu dönemde bilim insanları, yazarlar, farklı sanat dallarının temsilcileri, köy halkı, sıradan ya da tanınmış pek çok isim acımasız yönetimin kurban listesine girer (Tan Metreş 2017: 75). Dilbilimcilerin de dâhil olduğu akademik camiaya ve sanatçılara yönelik tutuklamalar Büyük Tasfiye sürecinden önce başlar.

¹ "Halk düşmanı", "halk düşmanın babası/oğlu" gibi fişlemelerle tüm toplumun potansiyel suçlu hâline getirildiği bu iki yıllık süreç, Rusya tarihinde "büyük temizlik" (большая чистка), büyük terör (большой террор) ve "yejovşçina" (ежовщина)** sözcükleriyle anılır (bk. Tan Metreş 2018: 200).

² Fakir köylülerin emeğini sömüren zengin köylü.

³ Napishaneler ve Kamplar Baş İdaresi (Главное управление лагерей и мест заключения). (Şvedova 2008: 176).

1930’lu yıllarda tutuklanan yazar, entelektüel ve sanatçıların sayısı 2000 civarındadır. Bunlardan 1500’ü tutuklu buldukları hapiste ya da yollandıkları kamplarda ölür (Conquest 2018: 426). Yargılamalar ve tutuklamaların temelinde Sovyet öncesi geleneklere bağlı kalma, mevcut Sovyet ideolojisiyle ters düşecek çalışma ve girişimlerde bulunma, hâlihazırdaki iktidarı devirmeye yönelik karşı devrimci örgüt kurmaya teşebbüs etme gibi gerekçeler öne sürülür. Bu doğrultuda 1930’lu yılların başında Parti yönetimini eline geçiren İ. Stalin sadece politik rakiplerini değil, kendi planları çerçevesinde inşa etmeye çalıştığı sosyalizme aykırı algılanabilecek bütün sanatsal ve bilimsel çalışmaları da hedef tahtasına koyacaktır.

XX. yüzyılın en büyük Rus dilbilimcilerinden biri olarak görülen Nikolay Durnovo, Slavbilim⁴ alanında çalışmaları bulunan Mihail Nesteroviç Speranski, Grigori Andreyeviç İlyinski gibi dilbilimciler 1934 yılı itibarıyla açılan davalarda tutuklanmış, mesnetsiz suçlamalarla itham edilmiş ve Büyük Tasfiye Dönemi’nde infaz edilmişlerdir.

1. “Slavistler Davası”nın Ortaya Çıkış Süreci

Sovyet iktidarı sözde yeni halk düşmanlarını, siyasi konjonktüre aykırı düşünenleri bütün yazılı basını takip ederek ayıklama niyetindedir. Süreç, haksız mahkemeler ve hükümleri beraberinde getirir. İktidar yalnızca sistemin işine yaramayacak insanlarla uğraşmakla yetinmez aynı zamanda toplumsal değerler ve ideallerle de mücadele eder. Temelsiz bir şekilde burjuva ve Panslavizm’e hizmet ettiği, Sovyet sistemine ve Marksist öğretiye uyum sağlayamadığı varsayılan Slavbilim de bıçak sırtı bir dönemece girer. Ya köklü bir şekilde revize edilecek (yani Sovyetleştirilecek) ya da yok olacaktır. Mevcut durumda devrim öncesi ekolden gelen bilim insanları yeni sisteme kolay bir şekilde uyum sağlayamaz (bazıları bunu bilinçli olarak istemez). Sovyet Eğitim Komiseri (günümüzde bakanı) Anatoli Lunaçarski *İzvestiya* Gazetesi’nde akademisyenlerin, özgürlüklerinde direktlikle ateşle oynadıklarını ima eder (Aksenova 2000: 28). Söz konusu ima bazı akademisyenlerin dik duruşunun ve yeni sistemin kolay kabul edilemeyeceğinin de göstergesidir. 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi’nin başarılı olmasının ardından Bolşevikler, Slavbilim uzmanlarına panslavist ideolojinin aktivistleri, Sovyet iktidarının görünmeyen düşmanları, monarşizm yanlıları nazarıyla bakarak Slavbilime savaş açar (Dostal 2007: 115). 1930’ların başlarında üniversiteler ve yükseköğrenim kurumlarında aktif bir biçimde yürütülen Sovyet reformları neticesinde Slavbilim kürsüleri kapatılır. Bilimler Akademisi’nin Sovyetleştirilmesi, Krill-Methodius⁵ geleneğinde oluşturulan metinlerin bilimsel yayın komisyonunun ve Slavbilim Komisyonu gibi birçok merkezin kapatılmasını beraberinde getirir (Logaçev 1978: 91). Devrim’in ilerleyen yıllarında Slavbilim alanında en iyi okullardan biri yitirilir, ekolün birçok temsilcisi açlık ve işsizlik içinde ağır yaşam koşullarına sürüklenir. Yeni kadrolar yetiştirilemez ve Slavbilim Enstitüsünün kısa süreli varoluş serüveni (1931-1933) de genel durumu değiştiremez. Çok sayıda çalışan tarafından servis edilen “Slavistler Davası” dolayısıyla enstitü tasfiye edilir (Nigmatzyanov 2018: 257). Soruşturma kendine has bir biçimde yürütülmektedir. Slavistler Davası’nın bir önceki evresi olarak değerlendirilebilecek Akademi Davası’nda kamuoyuna açık hukuki bir süreç işlemiştir. Ancak aynı durum Slavistler Davası’nda söz konusu olmaz, kararlar Halk Komiserleri Konseyinde (Tüm-Birlik Devlet Siyasi İdaresi (ОГПИВ-ОГПУ)) alınır (Aksenova 2000: 28).

⁴ Rusçada “Slavyanovedeniye”, İngilizcede ise “Slavic Studies” olarak geçen kavram. *Anlamı*: Slav dilleri, edebiyatı, tarihi, kültürü vs. ile ilgili çalışmaların yapıldığı akademik alan.

⁵ Ayrıntılı bilgi için (bk. Lunt 2017: (Orijinal eserin Yayım Tarihi 1964) 155-166).

Hedef gösterilen Slavistlere karşı aksiyonların alınması için SSCB tarihi baş ideoloğu, akademisyen Mihail Pokrovski büyük çaba sarf eder. M. Pokrovski, 27 Haziran 1927 tarihli *Pravda* Gazetesi'nde yayımlanan "Emperyalizm Emrindeki Panslavizm (Панславизм на службе империализма)" adlı makalesinde 1908 yılında Prag'da, 1910 yılında Sofya'da gerçekleştirilen konferansları Neoslavistlerin "Panslavist Aktivistler Toplantısı" olarak niteler. Dahası bu toplantının katılımcılarını Birinci Dünya Savaşı'nın manevi hazırlayıcıları olarak addeder (Dostal 2007: 115). M. Pokrovski Slavbilim'i, Panslavizm gibi siyasi bir olguyla özdeşleştirerek Slavbilim'in kaleminin kırılmasına katkı sunar. Dilbilimci Samuil Bernşteyn de M. Pokrovski ile aynı çizgide yer alan sınıf arkadaşı Kobetski'den alıntı yaparak o sıra hatıratlarında benzer düşünceleri ifade eder: "Slavbilim = slavyanofilliktir⁶, slavyanofillik de karayüzlülüğe⁷ eşitir." (Bernşteyn 2002: 67) Bu gelişmeler Slavistlere yönelik açılacak olan davalara temel oluşturması bakımından önemlidir.

Slavbilim'in Ekim Devrimi'nden sonraki gelişimi oldukça trajiktir. Rus biliminin parlamaya başlayan alanı olarak görülen Slavbilim yeni iktidarın proleter-enternasyonel ideolojisiyle örtüşmemektedir. Slav filolojisi, Panslavizm'in ve sonraları ırkçılık ve faşizm fikirlerinin yayılması için bir araç olarak değerlendirilip, bu alanda çalışanlar devrim karşıtı, monarşi yanlısı, Ortodoks kilisesine sadık kimseler olarak değerlendirilir (Dostal 2011: 100). Bu sebeple çok sayıda Slavbilim merkezi (üniversitedeki bölümler, Bilimler Akademisindeki Rus dili bölümleri ve komisyonları) kapatılır, bu alanda çalışan uzmanlar işsiz bırakılır, başka bölümlere geçenler olsa da daha sonra tasfiye edilirler (Bernşteyn 2011: 77-82). Slavistler Davası, entelijensiyanın Sovyet ideolojisini yansıtan akademik geleneklerden kopması, yeni bilimsel topluluklar kurmaya çalışması ve entelijensiyanın önemli bir kısmının karşı devrim faaliyetlerinde bulunması vb. iddialarla alevlendirilerek canlı tutulmaya çalışılır.

Yükseköğretim kurumlarındaki tasfiyelerin amacı akademiye diz çöktürmektir. İktidar çevresinde akademinin topyekûn kapatılmasına dair sesler de yükselmiştir. Akademisyenlere şantaj ve tehditle sahte ifadeler verdirilmiştir. "Uysallaştırılarak" Sovyet devletinin büyük bilim merkezine çevrilen SSCB Bilimler Akademisi'nin (Академия наук СССР) iktidarın otoritesini artıracığı fikriyle bu sesler bastırılmıştır. Öte yandan 1933 yılına kadar Bilimler Akademisi'nde yurtdışı bilim camiasının da saygı duyduğu çok sayıda bilim insanı çalışmaktadır. Sovyet yönetiminin o sıra yurtdışı algısından çekinmesi Akademiye yönelik davaları yasadışı yollarla çabucak sonlandırmaya sevk eder (Aksenova 2000: 31).

İ. Stalin'in planları kapsamında gerçekleştirilen tasfiye sürecinde Türkologların yanı sıra Slavistlerin de kıyım uğraması Bolşevik yönetiminin dilbilimcilerin üzerine giderken alan ayrımı yapmadığını göstermektedir. Bu makale için belirlenen başlıkta⁸ atıfta bulunulan, "Kurşunlanan Türkoloji" isimli çalışmada Buran (2007), farklı etnik kökenlere (Rus, Ukraynalı vs.) sahip olsalar dahi Türk dili, edebiyatı, tarihi, folkloru ile ilgili çalışmalarda bulunan Türkologların Sovyet yönetimi altında maruz kaldıkları baskı ortamını, tutuklanmalarını ve hatta idam edilmelerini çarpıcı bir şekilde ortaya

⁶ "Slavseverler" ya da "Slavyanofil" ifadeleri XIX. yüzyılın başından itibaren Rus edebiyatında Rus-Slav kültürüne ve aynı şekilde kilise Slav diline yönelmiş kişileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Rusya'nın I. Petro'ya kadar olan geçmişini idealleştirmiş ve eski Slav dilini Rus dilinin başlangıcı ve kökü olarak incelemiş olan amiral A. S. Şişkov Slavsever olarak adlandırılmıştır (Staloviç'ten aktaran, Aslan 2018: 54).

⁷ Karayüzler, XX. yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu'nda faaliyet göstermiş, Çarlık rejimi yanlısı ve gelişmekte olan sosyalist devrimci harekete karşı örgütlenmiş bir hareketin adıdır.

⁸ "Kurşunlanan Slavbilim"

koymaktadır. Pantürkist ya da Panturanist olmakla suçlanan Türkologlar, milliyetçi öğeleri ön plana çıkararak Bolşeviklerin “ortak Sovyet vatandaşlığı” söylemini sekteye uğratmaları gerekçesiyle büyük bir zulme maruz bırakılır ve Büyük Tasfiye sürecinde birçoğu kurşuna dizilir. Nitekim Panslavist ideolojiye hizmet etmekle suçlanan Slavbilimciler de benzer bir kaderi yaşayacaktır.

Slavistlere yönelik tutuklamalar 1933 yılında başlar; ancak düzmece suçlamalar aşamalı olarak hazırlanır. Tasfiyelerin bu ayağı, daha sonra “Rus Milli Partisi” (Российская национальная партия) şeklinde de anılacak olan “Slavistler Davası” (Дело славистов) adıyla tarihe geçer. Sovyetler Birliği Gizli Polis Servisi (ОГПУ при СНК СССР) tarafından davaların arka planını oluşturmak üzere kurgulanan hazırlıklar 1933 yılının sonlarına doğru duyurulmaya başlanır. 1937-1938 yıllarında yargılanan ve GULAG’da bulunan Slavistlerin neredeyse üçte biri öldürülür, bazıları kamp yaşamında çektikleri acılara dayanamayarak daha erken ölür (Aşnin vd. 1994a: 3). Davanın “Slavistler Davası” olarak anılmasının sebebi ağırlıklı olarak Slav Enstitüsü, Rus Müzesi ve Ermitaj Müzesinde görev yapan sanat bilimciler ve filologların soruşturmaya tabii tutulmasıdır. “Rus Milli Partisi” ifadesi ise 1934 yılının Şubat ayında kullanılmaya başlanır. Tarihçilere göre davaya Slavistler dışında dâhil edilen diğer isimler adil, toplu bir temizlik yapıldığının düşündürülmesi için seçilmiştir. Tutuklananlar arasında Mihail Speranski, Grigori İlyinski, Afanasiy Selişçev, Viktor Vinogradov, Vasili Korablyev, Dimitri Uşakov, Marfa Şçepkina, Nikolay Trubetskoy, Roman Yakobson, Maks Yulius Fridrih Fasmer gibi isimler yer almaktadır (Aşnin vd. 1994a).

Almanya’da faşistlerin iktidara gelmesi Slavbilim’in ırkçı bir bilim olduğunun ve faşizmin değirmenine su taşıdığı iddialarının güçlenmesine vesile olur ve bu iddialar yalnızca soruşturmalarda yer almaz. İktidarın baskısıyla “güncellenen” Bilimler Akademisi Yönetimi ve bazı Slavistler bu tezi toplumsal belleğe kazımak için algı oluşturmaya çalışır. Bilimler Akademisi’nde alınan kararda Slavbilim’in ülkedeki durumuna ilişkin bir etkinlik yapılması gerektiği kararı çıkar. 1934 yılının Aralık ayında Dil ve Düşünce Enstitüsünün ev sahipliğinde gerçekleştirilen etkinlikte bildiri sunma görevi D. Dimitrov’a verilmiştir. Rus dilbilimci slavist D. Dimitrov’un seçilmesi tesadüf değildir. Zira 1934 yılının Şubat ayında D. Dimitrov Ukrayna Bulgarlarının devrim karşıtı milliyetçi örgütüne katılmakla suçlanarak beş yıl şartlı tahliyeyle serbest bırakılmıştır ve Leningrad’da kalabilmiştir. Muhtemelen yeni takip ve suçlamalardan korktuğu için SSCB İçişleri Halk Komiserliği’nin bu isteğini yerine getirmek zorunda kalır (Bernşteyn 1989: 80). Dolayısıyla etkinlikte D. Dimitrov Sovyet yanlısı bir tutum sergileyerek SSCB Bilimler Akademisi Dil ve Düşünce Enstitüsünde sunmuş olduğu ve daha sonra Dil ve Düşünce (Язык и Мышление) Dergisi’nde yayımlanacak olan “Faşistleşme Yolundaki Slav Filolojisi (Славянская филология на путях фашизации)” başlıklı bildirisinde Slavbilim’e ağır eleştirilerde bulunur. D. Dimitrov, Slavbilim’in her zaman slavyanofillik ile göbek bağıyla bağlı olduğunu ve Slav filolojisinin teorik temelini faşizmin ideallerine dayandığını iddia eder. D. Dimitrov konuşmasını şu sözlerle bitirir: “Slav filolojisi Batıda faşizme evrilmekte ve bu sebeple bilimsel alanda varlık gösterme hakkını yitirmektedir. Faşizm, ileri sürmüş olduğu ırk teorisiyle... Yoldaş İ. Stalin’in de dediği gibi ‘Gerçek bilimle arasında yerle gök kadar fark bulunmaktadır.’” (Goryainov 2006: 154-155) D. Dimitrov aralarındaki farkları gözetmeksizin Panslavizm’e hizmet eden bütün fikirleri “feodalizmin ideolojik kalıntıları” şeklinde niteleyerek onları “proletaryaya düşman ideolojiler” arasına dâhil eder. D. Dimitrov’a göre bu yaklaşımlar, Slav işçi sınıfına karşı konumlanan faşist güçleri harekete geçirmekte ve söz konusu ülkelerin burjuvazisine hizmet etmektedir (Aksenova 2000: 63-64).

1934 yılında iddianamenin detaylarına Almanya’da yayılma alanı bulan Slav filolojisinin gerici olduğu yönünde yeni bir madde eklenir. Slavist bilim insanlarının yapmış oldukları çalışmalar ve vermiş oldukları dersler Sovyet rejimine büyük darbe vurmuştur ve gençliği dinin kucağına itmiştir. İddianamede yer alan bilgilere göre “Burjuva Slavbilimi’nin etkisine” giren ilk dilbilimci Nikolay Kravtsov’tur. N. Kravtsov’un 1933 yılında yayımlanan kitabı “Sırp Destanı” adlı çalışması için savcı kendisine “Bu kitap rejime karşı kullandığınız bir silahtır” demiştir (daha sonra 1947 yılında yazar bu eseriyle doktora derecesi almıştır). İktidarın ideolojik tekeli oluşturmak için vermiş olduğu mücadelede eski nesil Slavistlerle hesaplaşmak ve genç neslin, rejimin belirlediği çerçevede bilim üretmesini sağlamak gibi hedefleri bulunmaktadır (Aksenova 2000: 34). Bu süreçte Sovyet yanlısı olduğunu açıkça beyan eden ya da bu minvalde çalışmalar gerçekleştiren bilim insanları bile uzun süren bir takip ve denetim aşamasından geçer.

Daha önce KGB’nin arşivlerinde “Slavistler Davası” olarak adlandırılan süreç 1934 başı itibarıyla “Rus Milli Partisi Davası”na döner ve partiye dâhil olduğu iddia edilen kişiler beş gruptan oluşur. İlk olarak “Ukrayna Milliyetçileri” grubuna dâhil olduğu iddia edilen Fyodor Hovayko, Vasili Şiyko gibi isimler tutuklanır. İkinci grupta Leningrad ve Moskovalı sanat bilimciler ve etnograflar bulunmaktadır. Sonraki grupta farklı mesleklerden Moskovalı entelektüeller yer alır (Aşnin vd. 1994a: 8). Ve nihayet en kalabalık olan gruba Moskovalı Slavistler dâhil edilir: SSCB Bilimler Akademisi üyesi Nikolay Durnovo, Grigori İlyinski, Afanasiy Selişçev, N. Durnov’un oğlu Andrey Durnovo ve oğlunun eşi Varvara Trubetskaya ve babası Vladimir Trubetskoy, profesörler V. Viktor Vinogradov, Kliment Kvitka, Pyotr Rastorguyev, Nikolay Tunitski, İvan Golanov, Vyaçeslav Rjiga bunlardan birkaçıdır (Aşnin vd. 1994a: 15). Rus Milli Partisi ile ilgili yürütülen dava iki koldan ilerler. Moskova Davasına paralel olarak Eylül 1933’te Leningrad Davası devreye sokulur. Çoğunluğunu sanat bilimciler ve etnografların, jeolog ve kimyacıların oluşturduğu otuz yedi kişi tutuklanır. Davanın Leningrad ayağında tutuklanan isimlerden beşi dilbilimcidir: Bilimler Akademisi Slavbilim Enstitüsü çalışanı Vasiliy Korablyov, Ukrayna Edebiyatı uzmanı Konstantin Koperjinski, Bilimler Akdemisi Kütüphanesinde görevli A. A. Şçeglova ve Anna Nikolskaya, edebiyat bilimci Robert Kulle (Aşnin vd. 1994a: 34). Daha sonra suçlama sonucunda “Rus Milli Partisinin” başında bulunan siyasi merkezin üyelerinin isimleri de sıralanır: akademisyenler Nikolay Derjavin, Mihail Gruşevski, Vladimir Vernadski, Nikolay Kurnakov, Vladimir Perets, Mihail Speranski, Bilimler Akademisi üyesi N. Durnovo; profesör G. İlyinski, Slavbilim Enstitüsünün yöneticilerinden biri olan V. Korablyov (Aşnin vd. 1994a: 138). Suçlama dosyasına sabotaj ve özellikle SSCB Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Vyaçeslav Molotov’a suikast düzenlenme planı üzerinden terör de dâhil edilir. İçişleri Halk Komiserliği kurulunda yapılan özel bir toplantı ile Leningrad Davasında karar açıklanır ve otuz beş kişi ceza alır. Hüküm giyenlerden Aleksandr Avtonomov, Boris Liçkov, Grigori Razuvayev, İvan Andreyevski, Richard Fasmer, Emil Lindros, R. Kulle’ye on yıl kamp cezası verilir. Aynı ceza V. Korablyov için on yıl Kazakistan sürgünü olarak değiştirilir. Gleb Bonç-Osmolovski, Maria Fride, Arkadi Zarembovski, Antonina Kolakovskaya, Natalya İsaçenko, Pyotr Neradovski, Yelena Mroz, Konstanstin Koperjinski, Afanasi Bejkoviç’e üç yıl kamp cezası verilir (Aşnin vd. 1994a: 86).

1937-1938 yıllarında aralarında N. Durnovo, A. Durnovo, A. Svintsov, Valerian Rozenmeyer, Gustav Tyurk, V. Trubetskoy, V. Trubetskaya, Boris Krijanovski, Aleksandr Ustinov, G. İlyinski, Vasili Drozdovski, Fyodor Şmit, R. Kulle, Aleksandr Avtonomov gibi isimlerin yer aldığı “Rus Milli Partisi”yle ilgili yargılananların çoğu yeniden tasfiye edilir ve kurşuna dizilir. Nikolay Malitski, P. Neradovski ve A. Nikolskaya yeniden yargılanır. N.

Malitski 1938 yılında Kargopolski Kampı'nda ölür (Aşnin vd. 1994a: 138). İ. Stalin'in tam anlamda otoriteyi sağlamasının akabinde yaşanan tüm bu acımasızca yargılama ve infaz süreci 1937 ve 1938 yıllarında zirve yaparak tarihte görülen en büyük tasfiye hareketlerinden biri olarak kayıtlara geçer. Milyonlarca insanın ölümüne ve büyük acılara sebep olan uygulamalar yine İ. Stalin'in emriyle 1939 yılında sonlandırılır.

Siyasi muhalifleri ile olan çekişmesi bir yana, İ. Stalin'in özelde Slavistlerle genel olarak da akademi dünyası ile olan çatışmasının temelinde bahsi geçen topluluğun devrimle gelen Sovyet ideolojisini benimsememesi ve ortaya koydukları çalışmaların iktidarın plan ve hedefleri ile büyük oranda ters düşmesi yatmaktadır. Farklı milliyetleri, azınlıkları, etnik grupları birleştirici bir unsur olarak Sovyet vatandaşlığını ön plana çıkarmak isteyen Bolşevikler, özel bir grubu, milleti ya da ırkı odak noktasına alan, onlara has çalışmalar yürüten ya da milli değerlerini vurgulayan dilbilimcilerin bütün girişimlerini de büyük bir tehdit olarak görür ve onları vatan haini olarak konumlandırır.

2. Soruşturmanın Yürütülüş Biçimi

İ. Stalin tasfiyelerinin 1933-1934 yılları arasındaki sorgulamaları esnasında hırpalamak, dayak atmak gibi fiziksel şiddet biçimleri henüz kullanılmaz. Fiziksel işkencelere daha çok 1937-1938 yılları arasındaki Büyük Tasfiye zamanında başvurulur. Halk Komiserleri Konseyinin gizli siyasi biriminde psikolojik şiddeti tercih eden entelektüeller çalışmaktadır. Şüpheliler uykusuzluğa maruz bırakılır, kimi zaman bu şekilde hücrelere gönderilir. Ancak gece sorgulamaları en sık başvurulan yöntemdir. Sorgulamaların ilk etabında soruşturmacı, şüpheliyi mümkün olduğunca korkutmaya, iradesini kırmaya çalışır. Birkaç gün uykusuz kalan şüpheliye ağır küfürler edilir, casusluk, İ. Stalin'e suikast düzenleme gibi dönemin ölçülerinde en ağır suçlamalar yöneltilir, kurşuna dizme cezası, ailesinin canına kastetmeyle tehdit edilirler. Kurban iyice demoralize olduğunda sorgulamanın tonu değişir, soruşturmacılar yumuşak davranmaya başlar. Şüpheli devlete yardımcı olmak için "karşıdevrim örgütüne" üyeliğini ve "örgüt arkadaşlarını" anlatmak zorunda bırakılır. Suçlamaların dürüst bir şekilde kabul edilmesi durumunda çok hafif cezalar alınacağı söylenir. Bununla birlikte şüphelilere daha önceki soruşturmalardaki "itirafların" tutanakları gösterilir, iradesi kırılanların ya da gizli servisin elamanlarının bulunduğu hücrelere gönderilip orada tamamen ikna edilmeleri sağlanır. Bazen açıktan açığa pazarlık yapılır. Soruşturmacı, şüphelilerden birine suçunu itiraf etmesi ve suçlu arkadaşlarının adını vermesi durumunda dosyasından yabancı bilim insanlarıyla olan ilişkisinin çıkarılacağını ve bunun da daha az yatmasına sebep olacağını vurgular (Aşnin vd. 1994a: 138). Aşnin'in elde etmiş olduğu arşiv tutanakları iki tarafın da şartları yerine getirdiğini göstermektedir.

Şüphelinin suçsuz olduğunda ısrar etmesi durumunda aynı prosedür birkaç kez daha tekrar edilir ve sonrasında silahla tehdit gerçekleştirilir. Sonuçta şüpheli mantıklı düşünemeyecek duruma gelir. Hipnoz edildiğini ve aklını kaçırmaya başladığını düşünerek intihar edecek noktaya gelir. O durumda kâbusun bir an önce bitmesini isteyerek, önlerine sürülen mantıksız suçlamayı dahi kabul etmek zorunda kalır. Soruşturmacılar her zaman korkutma yoluna gitmezler. Kimi zaman da özellikle gençlerin üzerinde değişik biçimlerde tesir ederek akıl oyunları oynarlar. Soruşturmacı birkaç gün süren gece sorgulamalarında sürekli aynı sözleri tekrarlar: "Herkes itiraf etti suçunu, bir inat eden sen varsın. Bu durum, olayları ve yaşananların siyasi boyutunu doğru analiz etmeyi beceremediğin anlamına geliyor." Bu yönlendirmeler sonrasında şüpheli gerçekten de devrim karşıtı bir örgütün varlığına inanmaya başlar ve hatta bunu fark edemediği için hayıflanmaya başlar: "Devrim karşıtı değildim, bunu biliyordum. Ama belki bu benim sübjektif görüşümdü?"

Objektif bakıldığında belki de hareketlerimde bir devrim karşıtlığı vardı?” Nihayetinde de istenilen itiraflar alınır (Aşnin vd. 1994a: 53).

İtirafların ardından soruşturmalar birden kesilir, şüpheli cezaevine gönderilmeden önce kendine gelir. Utanç ve pişmanlık duygusu ile beraber soruşturma ya da mahkemede ifadesini geri almak istese de bu mümkün olmaz. Zira ifadeyi geri çekmenin mümkün olabileceği bir yargılama ortamı yoktur. Halk Komiserleri Konseyinin şüpheliler olmaksızın düzenlenen toplantısında hüküm verilir ve verilen hükmün yazılı kopyası şüpheliye teslim edilir. Vicdanlarında yer eden leke de ölene kadar onlarla birlikte kalır (Aşnin vd. 1994a: 138). Büyük Tasfiye sürecinde düzenlenen mahkemeler tarihçiler tarafından çoğunlukla “göstermelik” olarak nitelendirilir. Çünkü mahkeme öncesi alınan itirafların hukuka uygun ve insani olma özellikleri oldukça şaibe altındadır. Yurt dışından gözlemci olarak mahkemelere katılan gazetecilerden bazıları yargılananların ağzından itirafları duydukları ya da yazılı/imzalı itiraflarını okudukları için yargılamanın adil olduğunu düşünürler. Fakat daha sonra arşivlerden çıkan bilgiler ve gerçekler sürecin pek de görüldüğü gibi olmadığını ortaya koyacaktır.

Büyük Tasfiye Dönemi’nde gerçekleştirilen mahkemelerle ilgili olarak bahsedilmesi gereken hususlardan birisi de “Dewey Komisyonu”⁹nun ortaya koyduğu rapordur. Her ne kadar İ. Stalin’in ilgili dönemdeki en güçlü siyasi rakibi, sol görüşün temsilcisi ve Devrim’in sembol isimlerinden biri olan Lev Troçki’nin de yargılandığı Moskova Davaları için oluşturulmuş olsa da, Dewey Komisyonu, dönemin yargılamalarının objektifliği hakkında fikir vermektedir. Komisyon yaptığı araştırmalar sonucu L. Troçki’ye yöneltilen suçlamaların doğru olamayacağına dair somut kanıtlar ortaya koyar (Snyder 2010: 137). Örnek olarak Georgi Pyatakov, “L. Troçki’den terör eylemleri gerçekleştirmek üzere direktifler almak için 1935 yılının Aralık ayında Oslo’ya uçtuğu” şeklinde ifade vermiştir. Fakat Dewey Komisyonu bahsedilen tarihte böyle bir uçuşun gerçekleşmediğini kanıtlar. Başka bir davalı İvan Smirnov ise 1934 yılının Aralık ayındaki Sergey Kirov cinayetinde (azmettirici olarak L. Troçki suçlanmaktadır) görev aldığını itiraf etmiştir. Yine komisyon sanığın bu tarihte cinayete karışma ihtimalinin olmadığını; çünkü suikast gerçekleştiği gün İ. Smirnov’un hapiste yatmakta olduğunu ve bir yıldır da orada olduğunu belgeler (Dewey 1972: 155). Elbette mahkeme bu kanıtları kabul etmez ve kendilerinden beklenen kararları her hâlükârda alırlar. Fakat Dewey Komisyonunun raporları sanıkların hangi şartlar altında ifade verdikleri ya da itirafta bulduklarına dair fikir vermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Komisyon dava ile ilgili çalışmalarını 422 sayfalık bir kitapta toplar ve daha sonra yayımlar. “Not Guilty” adı verilen kitapta Moskova davalarında yargılananların suçsuz oldukları ifade edilir. Komisyon özetle şu çıkarımlarda bulunur (Dewey, 1972):

- Moskova davalarının yürütülüş şekli önyargısı olmayan hiçbir insanı burada adaletin sağlandığına ikna edemeyecek bir formattadır.
- Alınan itiraflar gerekli ve oldukça önemli olmasına karşın, hangi şekilde alındıklarına bile bakılmaksızın, itirafların gerçekleri yansıttığı konusunda Komisyon ikna olmamıştır.
- L. Troçki bu mahkemelerde yargılanan davalı ve tanıklara Sovyetler Birliği karşıtı dış güçlerle işbirliği yapmaları yönünde talimatlar vermemiş ve asla SSCB’de kapitalizmin tesis edilmesi için önerilerde ve girişimlerde bulunmamıştır.

⁹ Amerika’daki L. Troçki destekçileri tarafından 1937 yılındaki mahkemede gözlemde bulunmaları ve gerçekleri ortaya çıkarmaları için eğitimci filozof John Dewey başkanlığında kurulan komisyon.

Komisyon nihai kararı olarak şu ifadeleri kullanır (Dewey, 1972): "Moskova Davaları uydurma ve komplodan ibarettir."

3. 2554 No'lu Dava Dosyası'nda Slavistlere Yönelik Pasajlar

1934'te Mart ayının sonlarına doğru soruşturma bitirilir. Soruşturma neticesinde 2554 numaralı dava dosyası hazırlanmıştır. "Slavistler Davası"na ilişkin en kapsamlı çalışmaya imza atmış olan dilbilimci Türkolog, dilbilim tarihçisi Fyodor Aşnin ve Rusya Bilimler Akademisi üyesi dilbilimci Vladimir Alpatov arşiv belgelerini yayınladıkları çalışmalarında söz konusu dava dosyasında geçen aşağıdaki çarpıcı noktaları şöyle aktarır:

"Soruşturma neticesinde Moskova'da, Leningrad'da, Ukrayna'da, Azovo-Çernomorskiy Bölgesi'nde, Belarus'ta, Batı'da ve İvanovski Bölgelerinde "Rus Milli Partisi" adında karşı devrimci, milli, faşist bir örgütün var olduğu, amacının ise Sovyet varlığını sonlandırarak ülkede faşist diktatoryayı hâkim kılmak olduğu tespit edilmiştir. Rus Milli Partisi'nin bünyesinde farklı milliyetçi unsurları barındırdığı, Sovyet iktidarıyla mücadele etmek için değişik platformlar oluşturduğu tespit edilmiştir. Örgütün temelleri 1930 yılında atılmaya başlanmıştır (Aşnin vd. 1994a: 70). Leningrad Bölge Savcı yardımcısının yazmış olduğu hükme göre, Rus Milli Partisi Leningrad'da bulunan bir merkezden oluşmaktadır ve üyeleri arasında V. Vernadski, V. Peretts, N. Kurnakov, N. Derjavin, M. Speranski ve P. Şmit ve profesörler V. Korablyev, G. İlyinski, A. Selişçev gibi akademisyenler yer almaktadır. Hüküm tarihi: 21 Mart 1934" (Aşnin vd. 1994b)

SSCB Bilimler Akademisi Slavbilim Enstitüsü (daha sonra 1934 yılında "Slavistler Davası"ndan dolayı kapatılacaktır) yöneticilerinden Leningradlı slavist V. Korablyov 29 Ocak 1934 tarihinde şu beyanda bulunur: "Örgüte 1929 yılında akademisyen V. Peretts'in teşvik etmesiyle katıldım. V. Vernadski, N. Kurnakov, V. Peretts, B. Krijanovski ve Nikolay Sıçev'in bulunduğu yönetici gruba dâhil oldum (Aşnin vd., 1994b). Aynı gün dava dosyasındaki en kilit isim olan Nikolay Durnovo sorguya alınır. "1924-1927 yılları arasında Çekoslovakya'da yaşamıştır. Burada, dava dosyasında adları geçen N. Trubetskoy, R. Yakobson, P. Bogatirev'le sık sık görüşmüştür." Soruşturmacı, N. Durnovo'yu Rus faşist Merkezinden V. Vernadski gibi bilim insanlarının kanına girme görevi aldığını itiraf etmesi yönünde zorlar. İşin kötü yanı N. Durnovo gerçekten de Sovyet Rusya'ya dönmeden önce yurtdışında N. Trubetskoy, R. Yakobson ve P. Bogatirev'le hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Söz konusu fotoğraf daha sonra "Faşist Merkezi Toplantısı"nın en önemli kanıtı olarak dava dosyasına ataçlanır (Aşnin vd. 1994a: 112). Dilbilimciler çapraz sorgularda birbirine düşürülür ve çelişkili ifadeler verirler. Bu bağlamda 28 Mart 1934 tarihinde iki dilbilimcinin ifadeleri dikkat çekicidir. Soruşturmada sorulan sorulara istekle cevap veren dilbilimci V. Korablyov, kendisinin hiçbir şekilde suçlu olmadığını iddia eden arkadaşı ünlü dilbilimci A. Selişçev için "1933 yılı Kasım ayında kendisiyle Leningrad'da gerçekleştirdiğimiz bir sohbet esnasında bana Moskova'da bulunan Rus Milli Partisi adında bir örgütten söz etti. Sonra söz konusu örgütün Moskova ve Leningrad yönetimlerinin bağlantılı çalıştıklarını ve bu bağlantının Moskova'da M. Speranski, Leningrad'da ise V. Peretts üzerinden yürütüldüğünü söyledi" beyanında bulunur (Aşnin vd. 1994a: 62).

1934 yılının Ocak ayında son tutuklamalardan biri gerçekleştirilir. Doğu bilimci, Ermitaj Müzesi'nin nümizmatik bölümünden sorumlu R. Fasmer tutuklanır. Kardeşi Maks Fasmer ünlü Rus Etimoloji Sözlüğü'nün yazarıdır; Berlin'de yaşamaktadır ve ağabeyiyle yazışmaktadır. Almanya'da o sıra faşist bir yönetim vardır. Bu bağ Sovyet gizli polislerinin eline davayla ilgili bir koz daha vermiş olur (Aşnin vd. 1994a: 41).

“Rus Milli Partisi’nin başında yer alan isimler soruşturma sonucunda ortaya çıkarılmıştır:

- 1) Leningrad’daki Slavbilim Enstitüsünde Profesör N. Derjavin,
- 2) Akademisyen M. Gruşevski,
- 3) Oğlu yurtdışında Avrasyacılık faaliyetlerini yürüten akademisyen V. Vernadski, Leningrad’da yaşamaktadır,
- 4) Akademisyen N. Kurnakov,
- 5) Leningrad’daki Slavbilim Enstitüsünün başkan yardımcısı, akademisyen, Ukraynalı milliyetçi V. Peretts,
- 6) Dilbilimci N. Durnovo, Moskova’da yaşıyor,
- 7) Monarşi yanlısı edebiyat bilimci M. Speranski, Moskova’da yaşıyor,
- 8) Dilbilimci profesör G. İlyinski, Moskova’da yaşıyor,
- 9) Leningrad’daki Slavbilim Enstitüsü yöneticilerinden V. Korablyov.

Dokuz kişilik kadronun etrafında aktif çalışan üyeler kümelenmiştir. Söz konusu üyeler Partinin farklı birimlerinde görev alarak partiye katılımın çoğalmasında çalışmaktadır. Rus Milli Partisi Merkezi Üyesi akademisyen V. Peretts’e yakınlığıyla bilinen aktif üyeler V. Krijanovski, ve V. Drozdovski Ukrayna’daki kadrolaşma için faaliyetler yürütmüştür. “ (Aşnin vd. 1994a: 71)

“Yurtdışındaki faşist hareketin programında, lider N. Trubetskoy tarafından ileri sürülen fikirler yer almaktadır. Bu fikirler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 1) Milliyet unsurunu işçi sınıfının üzerinde görmek. Proletarya diktatörlüğünü devirmek ve yerine milli bir yönetim kurmak,
- 2) Gerçek bir milliyetçilik hayali kurarak, kendine özgü kültürü, adetleri, yaşam şekli ve Rus halkının tarihi gelenekleri için mücadele etmek,
- 3) Rus halkının manevi gücünü yükseltecek bir güç olarak dini korumak,
- 4) Slav ırkının üstün olduğuna inanarak, Slavların gelecekte tek bir çatı altında toplanması için propaganda yapmak.

1932-1933 yılına kadar Rus faşizmi yurtdışından, Rus Mili Partisi ise Fransız Hükümeti çevrelerinden destek görmüştür. Almanya’da faşizmin etkisinin artmasının ardından Rus Mili Partisi Alman faşist gruplarla yakınlık kurarak devrim karşıtı Fransız ve Çek gruplarla da bağlarını yitirmemişlerdir. Örgütün faaliyetleri arasında yer alan eylemler:

- 1) Örgütün kadrosunun genişlemesi için yeni üyeler kaydetmek,
- 2) İsyancı hücrelerin oluşturulması ve örgüt için silah yemini etmek,
- 3) Sabotaj,
- 4) Terör.

Özellikle genç kadrolarının genişlemesiyle ilgili örgütün bütün üyeleri aktif katılım gerçekleştirmiştir. Bu uğurda özel ve mesleki bağlar ve ilişkiler devreye sokulmuştur. Örgütün Sovyetler Birliği’nin çeşitli şehirlerde genişleyebilmesi için bilimsel ve mesleki seyahatlerden yararlanılmıştır. Soruşturma sonucunda üyelerin “Müzelerin Dostluğu” ve

“Yerel Tarih Çalışmaları” adı altında nüfuzunu artırmaya yönelik geniş çaplı çalışmalar yürüttükleri tespit edilmiştir. Örgüt üyeleri müzelerin bünyesinde açılacak sergiler için numuneler toplama görüntüsü altında Askeri Tarih Müzesi’nden (Военно-исторический музей артиллерии, инженерных войск и войск связи) 240 adet tüfek, tabanca ve mitralyöz temin edilmiştir. Rus Milli Partisi Leningrad’daki Bilim-Araştırma Enstitüleri’ndeki hücre yapılanmaları sayesinde devlet ve savunma yararına yürütülen bilimsel araştırma çalışmalarına engel olmuş ya da sekteye uğratmıştır.” (Aşnin vd. 1994a: 72)

“Rus Milli Partisi, yurtdışı Rus faşist merkeziyle bağlantısının yanı sıra, örgütün merkez üyelerinden N. Durnovo vasıtasıyla yurtdışındaki işgalcilerle de işbirliği içindedir. Fransa, Çekoslovakya, Almanya gibi ülkelerde açılan Slavbilim Enstitüleri örgütün yasal kamuflajını oluşturmaktadır. Bu enstitüler sayesinde SSCB topraklarında devrim karşıtı faaliyetler yürütülebilmektedir. Derjavin, N. Durnovo, V. Trubetskoy ve diğerlerinin yurtdışına çıkmasıyla ve bilimsel görevlendirmeler adı altında Rus Milli Partisiyle görüşmek için yabancılarca SSCB’ye yapılmış olan ziyaretler (Paris’ten A. Mazon’un, Berlin’den M. Fasmer’in ve Prag’dan Yan Slavek’in) sayesinde örgütün yurtdışıyla kurmuş olduğu sistematik bağ sürdürülmektedir. Bunların yanı sıra Rus Milli Partisinin N. Durnovo ve R. Kulle gibi bazı aktif üyelerinin SSCB’deki yabancı yurtdışı temsilcilikleriyle direk ve dolaylı yollardan tesis ettikleri bağlantıları bulunmaktadır.” (Aşnin vd. 1994a: 72)

Bu iddialar dava dosyasında sıkça tekrar etmektedir:

“Nikolay Nikolayeviç Durnovo, 1876 doğumlu, devrimden önce soylu sınıfa mensuptu, Moskova Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde doçent, daha sonra Saratov Üniversitesi’nde profesör olarak çalıştı. 1924 yılında yurtdışı seyahat hakkı elde etti, zamanında geri dönmedi, orada 1927 yılına kadar yaşadı. Brno ve Prag Üniversiteleri’nde dersler verdi, yurtdışı dergilerde yayınlar yaptı.

1) Rus Milli Partisi adlı devrim karşıtı örgütün merkez kadrosu üyelerinden biridir.

2) Yurt dışındaki Rus Faşist Merkezi yöneticileri N. Trubetskoy ve R. Yakobson’la ilişki içerisindedir ve onlardan SSCB’deki milliyetçi örgütleri yönlendirmek üzere talimatlar almıştır.

3) Yurt dışından N. Trubetskoy’un kendisine vermiş olduğu gayrikanuni Avrasya literatürü, özellikle de N. Trubetskoy’un yazmış olduğu *Rus Özşuuru Meselesi Üzerine* (К проблеме русского самопознания) adlı çalışmayı getirerek örgüt üyeleri arasında yayılmasını sağlamıştır.

4) Devrim karşıtı faaliyetlerin pratiğe dökülmesine ilişkin sorunları görüşmek üzere örgüt üyelerini bir araya getirmiştir.

5) Fransız işgalci çevrelerle işbirliği içinde olmuştur; Profesör A. Mazon bunlardan birisidir.

6) Moskova’daki Çekoslovakya misyonu ile bağ kurup bu misyon üzerinden N. Trubetskoy’la iletişim kurmuştur ve SSCB’deki siyasi durumu aktarmıştır.

Suçunu tamamen kabul etmiştir.”

Soruşturulan diğer isimlerle alakalı bilgiler de dava dosyasında yer almaktadır:

“Viktor Vladimiroviç Vinogradov 1894, Zaraysk şehri doğumlu, soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi, Rus, SSCB vatandaşı. Leningrad Tarih-Filoloji Enstitüsünden

mezun oldu. Tutuklanana kadar Bubnov Enstitüsünde profesör unvanıyla dilbilim dersleri vermiştir. Kendisine yöneltilen suçlar şu şekildedir:

- 1) Devrim karşıtı bir örgüt olan Rus Milli Partisi saflarında yer almıştır.
- 2) Devrim karşıtı merkezin başındaki üye N. Durnovo'nun grubuna dâhil olmuştur.
- 3) Örgütün aktif üyesi G. İlyinski'nin düzenlemiş olduğu ve anayasadaki 58 - 10. maddelerde suç olduğu sabit olan faaliyetlerde Devrim karşıtı toplantılara iştirak etmiştir. Suçlu olduğunu kabul etmiştir.

Sekiz kişi hariç suçlananların çoğu yöneltilen suçlamaları kabul etmiştir: Aleksandr Grigoryev, K. Kvitka, Natalya Lebedeva, P. Rastorguyev, A. Selişçev, Yevgeniya Tantsova, G. Tyurk, F. Hovayko." (Aşnin vd. 1994a: 74-75)

Slavistlere yönelik olarak hazırlanan 2554 numaralı dava dosyası, F. Aşnin ve V. Alpatov'un (1994) gerçekleştirdiği arşiv çalışmaları neticesinde gün yüzüne çıkmış ve dilbilimcilere isnat edilen tüm suçlamaları gözler önüne sermiştir. İlgili alanda çalışmalar yürüten akademisyenler Bolşevik rejimin hedefleri doğrultusunda hareket etmedikleri için sonunda hayatlarına mal olacak zorlu ve ölümcül bir yola girmek zorunda bırakılmıştır. Yaptıkları ve yapacakları çalışmalarla özelde Slavbilim'e genel olarak da dilbilime büyük katkı sunan/sunacak olan bilim insanlarının yaşadıkları bilim dünyası adına büyük bir trajedidir.

Slavistlerin büyük bir kısmı bahsi geçen dava dosyasına konu olmakla beraber, herhangi bir yargılama sürecine dahi sokulmadan bir gece ansızın tutuklanan ve infaz edilen bilim insanları da olmuştur. Onlardan biri de Japon casusu olmakla suçlanan ve ardından idam edilen Doğu Asya Dilleri uzmanı dilbilimci Nikolay Nevski'dir.

4. Nikolay Nevski (1892-1937)

Moskova'nın 250 km doğusundaki Yaroslavl Bölgesi'nde doğan N. Nevski başarılarla dolu eğitim hayatından sonra Petersburg Üniversitesi'nin Çin-Japon Dilleri Bölümü'nden mezun olur, Rus ve Sovyet dilbilimci olarak çalışmalarına devam eder. Eğitiminin önemli bir kısmını 1915'te gönderildiği Japonya'da sürdürür ve Ekim Devrimi'nin yaşandığı süreçte ülkesi karmaşa hâlinde olduğundan SSCB'ye ancak 1929 yılında dönüş yapabilir. Ryukyu lehçeleri¹⁰, kültürü ve gelenekleri hakkındaki öncü çalışmaları Japon dilbilimcilere ilham kaynağı olur (Kabanoff 1993: 25).

N. Nevski, Japonya'da kaldığı dönemde ülkenin büyük bir kısmını dolaşır. Japonya'nın kuzeyinde yer alan Hokkaido Adası'nda yaşayan insanlar ve onların konuştuğu Aynu Dilleri (Ainu Language) üzerinde çalışmalar gerçekleştirir. Ayrıca Miyako adalarında konuşulan Miyako lehçesi ile alakalı araştırmalarda bulunur. 1920'lerde Japonya'da kaldığı dönemde yaptığı çalışmalarla ilgili bazı makaleleri Japonya'nın bilimsel dergilerinde yayımlanır. Orada kaldığı süreci çok iyi değerlendiren dilbilimci, dolaştığı adalardaki insanlara ve kültürlere dair birçok halk türküsü, efsane, öykü, deyim, bilmece ve yerel geleneklere dair materyal toplar.

Japonya'da geçirdiği on beş yıl boyunca Nevski, yerel akademisyenlerle bağlantı kurmak için eline geçen her fırsatı değerlendirir, onlarla kapsamlı bir işbirliği içerisinde çalışmaya gayret eder ve Japon dillerine yönelik araştırmalarda karşılıklı fikir ve bilgi alışverişinde bulunur. Dilbilimci ayrıca, Şinto (Shintô) dini ve etnolojisi ve Tayvan

¹⁰ Japonya'nın güneyinde bulunan Ryukyu Adaları'nda konuşulan ve Japon dillerine ait olan yerel dillerdir. Japoncanın lehçeleri olarak da değerlendirilir.

Aborjinleri'nin dilleri hakkında da araştırmalar gerçekleştirir. İlk olarak Otaru'daki Ticaret Okulunda, daha sonra Osaka'daki Yabancı Diller Enstitüsünde görev alır. 1929 yılında SSCB'ye döndükten sonra ise Leningrad'daki Doğu Dilleri Enstitüsünde çalışmaya başlar ve burada daha çok Tangut Dilleri'nin özömlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirir (Kabanoff 1993: 26).

Büyük Tasfiye sürecinin karanlık koşullarında aniden Sovyet yönetiminin radarına giren Nevski 1937 yılının sonbaharında bir gece yarısı Japon eşi İsoko Mantani-Nevski ile birlikte ansızın tutuklanır. Uydurma gerekçelerle Japonya adına casusluk yapma suçlamasına maruz bırakılan Nevski bir sonraki ay eşi ile birlikte infaz edilir. Tutuklandığı dönemde tüm çalışmalarına el koyulur; ancak bazıları kurtarılabilmiştir. 1969'da Tangut Dili için yazdığı kendi el-yazması sözlük ve aynı başlık üzerine birkaç makalesi Tangut Filolojisi Dergisi'nde (Tangutskaya filologiya) yayımlanır. Tangut dillerinin özömlenmesine dair gerçekleştirdiğı çalışmalar ve yazdığı makalelerin getirdiğı başarı sayesinde ölümünden sonra 1962 yılında en önemli Sovyet ödölü olan Lenin Ödölü'ne layık görölür. Daha sonraki süreçte Aynu, Miyako ve bazı Tayvan dillerine yönelik alışmaları SSCB'de de yayımlanır (Kabanoff 1993: 26).

Slavist olmasa da Doğu Asya dilleri uzmanı bir dilbilimci olarak N. Nevski'nin Büyük Tasfiye sürecindeki akıbeti oldukça çarpıcıdır. Eğitim hayatı boyunca ve araştırmalarda bulunduğu dönemde oldukça verimli çalışmalara imza atan dilbilimcinin alanına yaptığı katkılar bugünkü çalışmalara esin kaynağı olmaktadır.

Uzun bir soruştırma ve tutukluluk sürecine maruz kalan ve Slavistler Davası'nın sembol isimlerinden olan bazı Slavistlerin yaşadıklarından da detaylıca bahsetmek genel anlamda Slavistlere uygulanan sürecin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

5. Nikolay Durnovo (1876-1937)

Tutuklanan Slavistler arasında en büyük önem Nikolay Durnovo ve oğluna atfedilir. N. Durnovo, aristokrat bir aileden geliyor oluşu, yurtdışında yaşaması, Belarus'ta çalışması gibi nedenlerden ötürü soruştırmada karşılaşacağı muhtemel senaryoları öngörüp hemen bir takım itiraflarda bulunmaya başlar. N. Durnovo 6 Ocak 1934 tarihinde Prag, Brno ve Minsteki yaşamı ile ilgili detaylar verir. Biyografisindeki birçok doğru bilginin yanı sıra faşist bir örgütün varlığı ve R. Yakobson, N. Trubetskoy gibi isimlerin bu örgütteki faaliyetleri gibi pek çok fantastik bilgiye de rastlanmaktadır. İfadelerde N. Durnovo'nun Moskova'ya döndükten sonra G. İlyinski, V. Peretts, M. Gruşevski tarafından oluşturulan milliyetçiler örgütünün yönetim kadrosuna nasıl dâhil olduğu belirtilmektedir. N. Durnovo üç gün sonra soruştırmacı Sidorov'a örgütün "yurtdışı bağlantılarını" da gösterir. Kendisiyle bilimsel ilişkisi olan neredeyse bütün Batılı Slavistler ve SSCB'ye gelenler ajan olarak etiketlenir, onların Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğu ziyaretler ise yasadışı faaliyetler olarak adlandırılır (Aşnin vd. 1994a: 54).

XX. yüzyılın en büyük Rus dilbilimcilerinden biri olan N. Durnovo'nun dava sürecine nasıl süröklendiğini görebilmek için genel biyografisine göz atmak gerekir. N. Durnovo tutuklandığında bir tutuklu anketi doldurur. F. Aşnin "Slavistler Davası" adlı eserinde, ulaştığı arşiv belgesindeki söz konusu anketi şöyle aktarır (Aşnin vd. 1994a: 18):

"1876 Moskova doğumlu.

Görev ve hizmet yeri ya da yaptığı iş: Eğitim yayıneviyle yapmış olduğu anlaşma çerçevesinde bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Yaşamını yükseköğrenim kurumlarında vermiş olduğu derslerle idame ettirmektedir. Herhangi bir partiye üyeliği

bulunmamaktadır. Siyasi seçimlerde oy kullanmamıştır. Politik faaliyetlerde bulunmamıştır. “

N. Durnovo'nun dosyasında SSCB Merkez Devlet Tarih Arşivi'nde 13 Şubat 1964 tarihinde düzenlenen bir rapor yer almaktadır. Rapor, N. Durnovo'nun 1915 yılına kadarki biyografisini içermektedir:

“Moskova Valiliği'ne bağlı soylu bir ailenin mensubudur. 1895 yılında Moskova Üniversitesi Tarih-filoloji fakültesine girmiş, bu bölümü altın madalya alarak bitirmiştir ve iki yıl üniversitede kalmıştır. İleri düzeyde Almanca, Fransızca ve İngilizce bilmektedir. 1904 yılında Moskova Üniversitesi'nde, 1910 yılında Harkov (Ukrayna) Üniversitesi'nde dersler verir. 1925 yılında tekrar Moskova'ya döner (Aşnin vd. 1994a: 18).

N. Durnovo politikadan uzak bir yaşam sürer. Ancak 1906 yılında çok kısa bir süreliğine 17 Ekim Birliği'ne (Союз 17 октября) girer; fakat kendine yakın bulmadığı için ayrılır. Yaşamını gençliğinden itibaren Rus Diline adar. 1917 yılına kadar kitap ve makale olmak üzere 92 adet telif esere imza atar. Eski Rus Edebiyatı'yla ilgili yayınlar yapar, anıt eserler hakkında çalışmalarda bulunur. Ancak zaman içerisinde ana ilgi alanları, Rus dilinin tarihi ve Rus diyalektolojisi olmuştur. Devrim öncesi yayınlarının çoğu lehçelerle ilgilidir, Rus dilbilimci Dimitri Uşakov'la birlikte Moskova Diyalektoloji Komisyonunun kurucu ve yöneticilerinden biri olur. N. Durnovo, yazdığı “Rus Diyalektolojisi Notları” adlı eserde, Rus lehçelerinin sınıflandırılmasını yapar ve ülke genelinde bu sınıflandırma kabul görür. Rus dili tarihiyle ilgili “Rus Dili Tarihi Üzerine Notlar, 1912-1913” ve “Rus Dili Seslerinin Tarihi Üzerine Notlar, 1914” adlı monografi çalışmalarını yayınlar. 1921-1923 yılları arasında Rusça Genel Sözlüğün Yayın Komitesi üyeliğini yürütür. Soruşturmada 1918-1921 yılları arasında hastalandığını söylemekle yetinmiştir. Ancak o yıllarda bulunmuş olduğu Saratov'da açlık ve kıtlık yıllarıdır. Kıtlığın bir nebze atlatıldığı 1924 yılı en verimli yılı olur ve “Dilbilgisi Sözlüğü”, “Dilbilim Terimleri Sözlüğü” ve “Rus Dili Tarihi” adlı eserleri kaleme alır. 1924 yılında Bilimler Akademisi üyeliğine seçilir. Ancak yine aynı yıl hayatının dönüm noktalarından biri olmuştur. İfadesinde o yılları şu sözlerle aktarır: “1923 yılında ‘Genel Rus Dili Sözlüğü’ Komitesi üyeliğime son verilmesinin ardından işsiz kaldım. Durumumun belirsizliği beni yurtdışına çıkma imkânları aramaya itti. Kitaplarımdan aldığım bir miktar telif ücretiyle Bilimler Akademisi beni dört aylığına Çekoslovakya'ya gönderdi. Giderken dönmeme niyetiyle gitmiştim.” (Aşnin vd. 1994a: 20)

N. Durnovo Çekoslovakya'daki yaşamına ilişkin ifadelerinde, Sovyet karşıtı örgüte üye olmak gibi bir takım mitler uydurmak zorunda kalır. N. Durnovo, Prag'a, tek dayanağının öğrencisi R. Yakobson olacağını bilinciyle gider. R. Yakobson hocasının geçimini sağlaması için elinden geleni yapar. Çekoslovakya Dışişleri Bakanlığı'nın Rus göçmenler için ödediği bir burs almasını sağlar. Çek akademisinin sağlamış olduğu maddi imkânla o zamanlar Çekoslovakya topraklarına ait olan Zakarpatya Oblastı'nda ağız araştırmaları yapma imkanı bulur. N. Durnovo, 1926 yılında Brnodaki bir üniversitede misafir profesör olarak ders verir.

1930'lu yıllarda Sovyetlerde yeni bir dönem başlar. Bu süreç İ. Stalin'in “komünizm İmparatorluğu” kurma fikrini hayata geçirmeye başlar. Otonom kültürlerin araştırılmasının durdurulması için çalışmalar yürütülür, milli kültür ve dile ilgili araştırma yapan kişiler hedef alınır. Devrimin ilk yıllarında tam tersi bir durum söz konusu olmuş, akademisyenler ve araştırmacılar milli kültür ve değerlerin öne çıkarılması yönünde desteklenmiştir. Bu paradigma değişikliği, eski kurumların tamamen Parti denetimine girmesini, ‘Sovyet İmparatorluğu’ kültür politikalarına hizmet etmeyi gerekli hâle getirir (Jivov 2002: XIII).

Sovyetlerin burjuva milliyetçiliğiyle mücadele dönemi başlar. Bu mücadele kapsamında tutuklamalar artar. N. Durnovo'nun Belarus akademisindeki görevine son verilir. Sosyalist yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesi, materyalist dünya görüşünü hâkim kılma gibi gerekçelerle 1930 yılında akademi iktidarın güdümüne sokulur. Bu doğrultuda hareket etmeyen akademisyenlerin işine son verilir (Jivov 2002: XIV).

Bu dönem N. Durnovo'nun biyografisindeki en trajik evredir. Kültür, tarih ve iktisatçı akademisyenlerin ardından sıra dilbilimcilere gelir. N. Durnovo, büyük oğlu A. Durnovo ve gelini Varvara Trubetskaya ile gelininin babası V. Trubetskoy, Slavistler Davası kapsamında tutuklanır. N. Durnovo Avrasyacılık yapmak, Sovyet iktidarını devirmek için faaliyetler yürütmek, yurtdışı Sovyet karşıtı merkezlerle işbirliği yapmakla suçlanır. Solovki Esir Kampı'na gönderilir, orada çalışmalarına devam etmeye çalışır, Sırp-Hırvat dilbilgisi kitabını yazar. Ancak 1927 yılında önceki dönemlerde yargılananların cezalarının ağırlaştırılması için dava dosyaları yeniden gözden geçirilir. 9 Ekim 1937'de kurşuna dizilir, 5 Ocak 1938'de oğlu Andrey Durnovo yine aynı yıl küçük oğlu Yevgeni Durnovo kurşuna dizilir (Oparina 2016, 168).

6. Grigori İlyinski (1876-1937)

Davada adı geçen ve 1937 yılında kurşuna dizilen dilbilimci, Slavistlerden biri de Grigori İlyinski'dir. G. İlyinski arkasında, Slav diyalektolojisi, Slav-Germen bağlantısı, Slav-Baltık bağlantısı, Slav paleografisi, Güney Slavları edebiyatları alanında kitap ve makale olmak üzere 500 kadar metin bırakmıştır. G. İlyinski 1894 yılında Petersburg Üniversitesi tarih-filoloji fakültesine girer. Henüz o yıllarda Slav dillerinin morfolojisi ve söz varlığı, paleografisi gibi ilgi alanları oluşmuştur. Üniversiteyi bitirdikten sonra hocalarının tavsiyesi ve yardımıyla yetiştirilmek üzere üniversitede kalması sağlanır ve yüksek lisansını tamamlar. Güney ve Batı Slavlarının dilbilgisi ile ilgili çalışmaları yayımlanır.

1901-1903 yılları arasında diyalektoloji araştırmaları için Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bulgaristan, Lausitz gibi çeşitli Slav topraklarına ziyarette bulunur. Canlı Slav dillerinin lehçelerini inceler, Slavca yazılan el yazmalarının izini sürer. 1903 yılında Slav Konseyinin oluşturulmasıyla ilgili komisyonun genel sekreterliğine getirilir. 1904 yılında Petersburg Üniversitesi Slavbilim Bölümü'nde doçent olarak ders verir. Rus dilbilimci ve tarihçisi Aleksey Şahmatov'un editörlüğünde hazırlanan "Rus Dili Sözlüğü" çalışmasına dâhil edilir.

1907-1908 yılları arasında Harkov Üniversitesi'nde Güney Slav Tarihi ve Edebiyatı üzerine dersler verirken, lehçebilim çalışmaları için de materyal toplar. 1909 yılında eski Bulgar huş ağacı el yazmalarını kopya etmek üzere Bulgaristan'a gönderilir. "Bulgar Çarlarının Huş Ağacı Elyazmaları" adlı çalışması Lomonosov Ödülü'ne layık görülür. Aynı yıl etimoloji sözlüğü için materyal toplar, proto-Slavca ve Güney Slavları ile ilgili makaleler kaleme alır.

1918 yılında Saratov ve Kazan Üniversiteleri'nde dersler verir. 1927 yılında Moskova Üniversitesi'ne dönerek burada Slav Dilleri'nin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, Eski Slavca, Slav Edebiyatları Tarihi, Slav Tarihi, Güney Slavları Tarihi ile Rusça, Sırpça, Bulgarca ve Lehçe dersleri verir. Akademik hayatı 1925 yılında zorlu bir döneme girer. Üniversiteye atanan yeni rektörün eski Slavca derslerinde İncil metinlerinin incelenmesi ve bu incelemelerde dilbilimci Nikolay Marr'ın geliştirmiş olduğu dilbilim metotlarından yararlanılmadığını öğrenmesi rektörü hayrete düşürür. Zira N. Marr, komünizme hizmet edecek bir dilbilim teorisi ve metodu geliştirmiştir. Daha sonra Sovyet dilbilimcilerden çalışmalarını bu metot ışığında gerçekleştirmeleri beklenir.

1929 yılında iktidarın akademiye yönelik baskılarının artması bilim insanlarının kaderinde bir dönüm noktası olur. SSCB Bilimler Akademisi'nin faaliyetlerini denetlemek üzere devlet tarafından bir komisyon oluşturulur. Parti üyesi olmayan ve kendilerine zorla kabul ettirilmeye çalışılan dilbilim teorisini desteklemeyen akademisyenler gerici olarak etiketlenir. Akademi, iktidarın algı yönetimiyle *gericiler* ve *komünistler* olmak üzere iki kampa ayrılır. Bu dönemde 781 akademisyenin işine son verilir, iki kişi zorunlu olarak emekli edilir. Bu süreç Slavistler Davası'nın bir önceki evresidir. G. İlyinski 11 Ocak 1933 tarihinde tutuklanır. G. İlyinski'nin tutuklanma sebebi kendisi gibi Slavist olan M. Skaçkov'un soruşturmada ismini zikretmiş olmasıdır. M. Skaçkov, G. İlyinski'yi "Rus Milli Partisinin" Viyana Merkezi'ne hizmet eden isimler arasında gösterir. İktidar aldığı ifadelerde örgüte üye isimlerin adının verilmesi hâlinde cezanın hafifletileceği vaadinde bulunur. M. Skaçkov bu vaatler karşısında dilbilimci arkadaşlarının isimlerini verir ve bağışlanacağı ya da düşük caza alacağı umuduyla bir takım senaryolar üretir.

G. İlyinski'nin kaderini topyekûn değiştirecek hadiselerden biri de dilbilimci Ye. Polivanov'un bildirisine destek vermesi olur. Yaşı ve siyasi görüşleri ile kendisine pek yakın sayılmayacak bir isim olan Ye. Polivanov, bildirisinde Marksist dilbilimci Nikolay Marr'ın bulmuş olduğu dilbilim teorisine ve metoduna sunmuş olduğu argümanlarla karşı çıkar. Ancak salonda kendisine on yedi dilbilimci karşı çıkarak N. Marr'ı savunur. Yalnızca G. İlyinski, N. Marr'a ait olan *Yafetik Teorinin* bir buluş sayılmayacağını, dahası teorinin dilbilimin primitif zamanlarına dönüş olarak görülebileceğini dile getirerek salonda Ye. Polivanov'u destekleyen tek isim olmuştur (Polivanov 1991: 581). Ye. Polivanov'un bildirisini sunacağı toplantıya katılacak on yedi isim önceden belirlenmiş, G. İlyinski'nin ismi son anda dâhil edilmiştir. Dilbilimciler Aşnin vd. bu durumun, iktidarın Ye. Polivanov ve G. İlyinski'nin akademideki görevlerinin sonlandırılması için önceden hazırlanan bir plan olduğu görüşünde birleşir (Aşnin vd. 1994a: 25). Zira G. İlyinski daha sonra 57 yaşında zorunlu olarak emekli edilir. Çalışmaları o süreçten sonra güncel bulunmaz hatta eserlerinin zararlı olduğu iddia edilir. Bütün çalışmalarının temelini oluşturan Slav dillerinin akrabalığı görüşü, Marksist dilbilimci N. Marr tarafından "burjuvazi düşüncesi" olarak değerlendirilir (Vinogradov 1959: 6).

N. Durnovo gibi G. İlyinski'nin de yurtdışındaki Slavistlerle özellikle de Fransız dilbilimci Andre Mazon'la bağlantısı vardır, bu bağlantı daha sonra soruşturmalarda hayli başını ağrıttacaktır (Aşnin vd. 1994a: 25)

G. İlyinski'nin çalışmaları diğer ülkelerdeki Slavbilimciler tarafından da teveccüh görür. 1929 yılında Poznan'da Batı Slavları Enstitüsü Üyesi, aynı yıl Bulgaristan Bilimler Akademisi Üyesi, 1930 yılında Polonya Bilimler Akademisi Üyesi olmuştur. G. İlyinski, Rus etimoloji çalışmalarına da büyük katkı sağlar. Son kitabı Kirill-Mefodiy Bibliyografyası tutuklandığı sırada Sofya'da basıma hazırlanmaktadır.

7. Vladimir Peretts (1870-1935)

Slavistler Davası'nda muzdarip olan bir diğer isim de Vladimir Peretts'tir. Slavist filolog, edebiyat tarihçisi V. Peretts, kaynak eleştirisi, metinsel eleştiri, paleografi, halkbilim ve tiyatro tarihi alanında çok sayıda çalışmaya imza atar. V. Peretts 23 Nisan 1934 tarihindeki sorgulanmasında biyografisini şu sözlerle aktarır:

"1893 yılında Petersburg Üniversitesi'nden mezun oldum. 1902 senesinde Arkeoloji Enstitüsünde ders verdim. 1903 yılında Kiev'e taşınarak Kiev Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Tarihi Bölümü'nde profesör olarak dersler verdim. 1924 yılında Bilimler Akademisi Üyeliği'ne seçilerek Petersburg'a taşındım. 1918-1919 yılları arasında Samara Devrim Komitesi Kütüphane ve Kültürel Değerleri Koruma Birimi'nde görev aldım. 1921-

1925 yılları arasında Petrograd Üniversitesi'nde, paralel olarak Dil-Edebiyat Enstitüsü'nde ve Sanat Tarihi Enstitüsünde dersler verdim. 1920 senesinde Ukrayna Bilimler Akademisi Üyeliği'ne seçildim. 1925 yılında sağlık sorunlarımdan dolayı yalnızca Bilimler Akademisi'ndeki görevimi icra edebildim. 1921 yılında *Ukrayna Toplumunun* (daha önce adı Ukrayna Dili, Kültürü ve Tarihini Sevenler Topluluğu idi) kurucularından biri oldum, burada 1929 yılına kadar görev yaptım, şimdilerde burayı nadiren ziyaret ediyorum." (Aşnin vd. 1994: 101)

Akademisyen Aleksey Sobolevskiy'nin ekolünden olan V. Peretts XIII.-XVII. yüzyıl edebiyatı alanında araştırmalar yapar. Bu alanda en ses getiren kitabı üç cilt hâlinde yayımlanmış olduğu "Tarih-Edebiyat Araştırmaları, Materyalleri" adlı eseri olur. V. Peretts Rusya ve Ukrayna halk tiyatrosu alanında da geniş kapsamlı çalışmalara imza atar. Rus filolog, kültürolog ve sanat bilimci Dimitri Lihaçev V. Peretts için, "Peretts bilim tarihimizde pedagog kimliğiyle ve çok az kişinin önem verdiği tali alanlar olarak bulduğu konularda yapmış olduğu çalışmalarla yer etmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıl Tiyatro Tarihi bunlardan birini teşkil eder" referans ifadelerini kullanır (Lihaçev 1992: 7-8). Lihaçev'e göre O, Pedagog kimliğiyle önce Kiev'de daha sonra Rusya'da önemli bir ekol oluşturmuştur.

Sonuç

Ekim Devrimi sonrasında SSCB'de yeni yönetim anlayışını benimsemek istemeyen entelijensiya, iktidar tarafından yoğun bir baskıya maruz bırakılmıştır. 1920'lerin sonlarına gelindiğinde rakiplerini bertaraf eden İ. Stalin'in yönetimi devralmasıyla daha da ciddileşen baskı ortamında davalar, mahkemeler, cezalar, çalışma kamplarına gönderilmeler ve infazlar artmaya başlar.

Büyük Tasfiye sürecinin asıl dinamiği ve amacı, Lenin'in Komünist olmayan ve Sovyet karşıtı tüm muhaliflere siyasal baskı uygulama yolundaki girişimlerden beslenir. İktidar Partisi'ne muhalif olanların tasfiye edilmesi bir yana, İ. Stalin'in yönetimi ele geçirmesi ile başlayan süreçte, Devrim'in liderlerinden sembol Bolşevik isimlerin dahi İ. Stalin karşıtlığı ile suçlanması ve yargılanması tasfiyelerin tamamen boyut değiştirdiğinin kanıtı niteliğindedir. Dilbilimciler, edebiyatçılar, yazarlar, bilim insanları, Kızıl Ordu'da görev alan düşük ve yüksek rütbeliler, kolektivizasyona karşı çıkan Kulaklar, Parti içerisinde açıktan olmasa da İ. Stalin'i eleştirdiği bilinen isimler şeklinde genişletilen liste oldukça uzundur. İ. Stalin'in, Büyük Tasfiye'yi başlatmadaki amacı, kendi planladığı komünist düzeni koruma adına içerideki ve dışarıdaki aktif ve potansiyel bütün tehditleri devre dışarı bırakmaktır. Düşmanca tavır alan köylü sınıfının kitleler hâlinde tasfiyesi ve yine tabanda kitlesel olarak sürdürülen kıyım SSCB bazında genel bir korku imparatorluğunun doğmasına sebep olur. İ. Stalin göreve geldiğinde ortaya koyduğu uygulamaların ülkeyi bir polis devletine çevireceği öngörüsünde bulunan ve eleştiren L. Troçki haklı çıkmıştır. Artık İ. Stalin'i açıktan eleştirmek bir yana insanların rüyalarında ve hayallerinde dahi İ. Stalin ve Bolşevizm karşıtı görüş bildirmekten korktuğu bir süreç başlar.

Büyük bir savaşın kapıda olduğunun bilincinde olan İ. Stalin, iç ve dış düşmanlarla ilgili siyasal paranoya ortamını bilinçli olarak diri tutar. Bu korku o denli yoğunlukta işlenir ki kamuoyu birtakım aşırılıkları eleştirmek ve sorgulamak yerine, sabotaj ve ihanetle ilgili abartılı ve çoğu zaman uydurma suçlamaları benimser. Bu yaklaşımlardan en fazla etkilenenler meslek ya da sosyal statü gereği yurt dışı bağlantısı olan politikacılar ve akademisyenlerdir. Bağlantıları üzerinden yurt dışı ülkelerle iş birliği içerisinde olduğu ve SSCB aleyhinde casusluk yaptığı iddiasıyla çok sayıda infaz gerçekleştirilir. Bu çalışmada

konu edilen Slavist dilbilimciler de gerek alanları dolayısıyla gerek beraber çalışma yürüttükleri dış bağlantıları üzerinden bu tarz suçlamalara maruz kalırlar. İ. Stalin'in Büyük Tasfiye Dönemi'nde tasfiye edilen Slavbilim'in sembol isimlerinden Nikolay Durnovo, Grigori Andreyeviç İlyinski, Vladimir Nikolaevich Peretts gibi dilbilimciler de yurt dışı destekli faşist ve milliyetçi bir örgüt kurma ve SSCB aleyhinde faaliyetlerde bulunma iddiaları ile aynı kaderi paylaşırlar. Diğer taraftan Doğu Asya Dilleri uzmanı ve Ortaçağ'a ait Tanguit Dili'nin çözümlenmesinde önemli çalışmalara imza atan N. Nevski de Büyük Tasfiye sürecinin kurbanları arasına girer. Japon casusu olmakla suçlanan dilbilimci, Japon eşi İso Mantani-Nevski ile birlikte 1937 yılında kursuna dizilir.

Çalışmada dilbilime olan katkıları daha detaylı bir şekilde sunulan özelde Slavistlerin ve diğer dilbilimcilerin asılsız ve uydurma gerekçelerle maruz kaldıkları uygulamalar hem kendileri hem de bilim dünyası adına oldukça üzücüdür. İnfaz edilene kadarki süreçte ortaya koydukları çalışmalar ve yaşamaya devam etselerdi dilbilimin gelişimi adına yazacakları eserler düşünüldüğünde vuku bulan hadiselerin vahameti bir kat daha artmaktadır. Büyük Tasfiye sürecinin milyonlarca insanın ölümüne yol açması bir yana, bilim adına sebep olduğu zararın boyutlarını tespit etmek kolay olmayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin duyulması ile beraber Büyük Tasfiye sürecini sonlandıran ve Sovyet vatandaşlığı söylemini bir kenara bırakan İ. Stalin, Büyük Vatan Savaşı için herkesi seferber olmaya davet eder. Zira düşman çetindir, ayrılıklara ve ihtilaflara ayıracak zaman yoktur. Yaşananların manidar tarafı ise savaş öncesi dönemde acımasızca karşı çıktığı ve uğruna milyonlarca insanın infaz edildiği milliyetçilik söylemlerinin, savaşla beraber İ. Stalin tarafından bizzat kullanılmış olmasıdır.

İ. Stalin'in ölümünden sonra 1956 yılında Leningrad Davası, 1964 yılında ise Moskova Davası yeniden görülür. Davada adı geçen bütün isimler aklanır. Geriye ise yaşanan hadiselerin karmaşıklığını ve anlamsızlığını yansıtan binlerce soru kalır. Tarihçilere göre İ. Stalin'in böylesine karanlık bir döneme imza atmasına sebep olan unsurlardan birisi bizzat kendi içerisinde yaşadığı üst seviyede paranoyadır. Sadece rakiplerini değil, yakınında tuttuklarını dahi potansiyel tehdit olarak gören İ. Stalin, kendi görüşlerine, benimsediği ve uygulamaya koymaya çalıştığı Sovyet ideolojisine ters olan irili ufaklı her fikri, her girişimi ve her çalışmayı acımasızca bastırır.

Özetle, Büyük Tasfiye Dönemi'nin en fazla zarar gören alanlarından birisi içinde Slavbilim çalışan akademisyenlerin de yer aldığı dilbilim olmuştur. İ. Stalin sonrası dönemde itibarları iade edilen Slavistler, yaşadıkları süreç ve maruz kaldıkları uygulamalar ile ilgili dönemdeki gerçeklerin anlaşılması anlamında Tarih bilimine konu olmuş, ortaya koydukları eserler ve çalışmalar ile de dilbilime büyük hizmet etmişlerdir.

KAYNAKÇA

"Akademik A. A. Şahmatov: jizn', tvorçestvo, nauçnoye naslediye" (2015). *Sbornik statey k 150- letiyu so dnya rojdeniya eçonogo, Otv. red. O.N. Krilova, M. N.Priyemişeva*. SPB.: Nestor-İstoriya.

AKSENOVA, Ye. (2000). *Oçerki iz istorii oteçestvennogo slavyanovedeniya. 1930-ye godı*. Moskva: İstitut slavyanovedeniya RAN.

ASLAN, M. (2018). "Rus Kaynakların Işığında Slavseverlik ve Politik İz Düşümü Panslavizm". *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 51-83.

AŞNİN, F. D. - V. M. ALPATOV (1994a). *Delo slavistov 30-godı*. Moskva: Naslediye.

- AŞNİN, F. D. - V. M. ALPATOV (1994b). “ ‘Rossiyskaya Natsional’naya Partiya’ Zloveşçaya vıdumka sovetskih çekistov”. *Vestnik Rossiyskoy akademii nauk*. LXIV/10: 920-930.
- BERNŞTEYN, S. (1989). “Tragiçeskaya stranitsa iz istorii slavyanskoy filologii”. *Sovetskoye slavyanovedeniye*. 1: 77-82.
- BERNŞTEYN, S. (2002). *Zigzagi pamyati, Vospominaniya. Dnevnikoviye zapisi*. Moskva: Rossiyskaya Akademiya Nauk, Institut slavyanovedeniya.
- BURAN, A. (2007). *Kurşunlanan Türkoloji*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- CONQUEST, R. (2018). *The Great Terror: Stalin’s Purge of the Thirties*. New York: Random House.
- DEWEY, J. (1972). *Not Guilty: Report of the Commission of Inquiry Into the Charges Made Against Leon Trotsky in the Moscow Trials*. New York: Monad Press.
- DOSTAL, M. (2007). “Slavistika mejdu proletarskim internatsionalizmom i slavyanskoy ideyey”. *Slavyanskiy al’manah*. 114-140.
- DOSTAL, M. (2011). “Osnovniye osobennosti etapa Vozrojdeniya i stanovleniya oteçestvennogo slavyanovedeniya v kontse 1930-h i 1940-ye godı”. *Vestnik TvGU. Ser.:İstoriya*. 2: 97-109.
- ELLMAN, M. (2002). *Soviet Repression Statistics: Some Comments. Europe-Asia Studies*. LIV/7: 1151-1172.
- GORYAINOV, A. (2006). *V Rossii i emigratsii: Oçerki o slavyanovedenii i slavistah pervoy polovini XX veka*. Moskva: Institut slavyanovedeniya RAN.
- JIVOV, V. (2002). *Razıskaniya v oblasti istorii i predistorii russkoy kul’turi*. Moskva: Yaziki slavyanskoy kul’turi.
- KABANOFF, A. (1993). Unpublished Materials by Nikolai Nevsky on the Ethnology of the Ryukyu Islands. *Nachrichten der Ostasiatische Gesellschaft*. 153.
- LİHAÇEV, D. (1992). “Vstupitel’noye slovo na konferentsii k 100-letiyu so dnya rojdeniya V. P. Adrianovoy-Peretts.”. *Trudı Otdela drevnerusskoy literaturı İstituta russkoy literaturı RAN*. SPB: Nauka. s.5-8.
- LOGAÇEV, K. (1978). “Sovetskoye slavyanovedeniye do seredinı 1930-h godov”. *Sovetskoye slavyanovedeniye*. 5: 91-105.
- LUNT, H. G. (2017). “Slav Yazı Dili’nin Başlangıcı”. (çev. Gülşah Hasgüçmen). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2/2(Orijinal eserin Yayım Tarihi 1964): 155-166.
- NİGMETOV, T. (2018). “Politiçeskiye, sotsial’niye i natsional’niye trebovaniya Yana Gusa: po materialam issledovaniy A.S. Sazanovoy”. *Vestnik KGU*. 1:257-258.
- NİKİTİN, S. (1960). *Slavyanskiye komiteti v Rosii v 1858-1875*. Moskva: İzdatel’stvo Moskovskogo Universiteta.
- OPARİNA, Ye. (2016). “Nikolay Nikolayeviç Durnovo”. (otv. redaktor V. Potalov). *Oteçestvenniye lingvisti XX veka*, Moskva: izd-vo YASK.
- ROBİNSON, M. (2004). *Sud’bı akademiçeskoy eliti: Oteçestvennoye slavyanovedeniye (1917-naçalo 1930-h godov)*. (otv. red. L. Ye. Gorizontov). Moskva: İndrik.

- SHATZ, M. (1984). Stalin, the Great Purge, and Russian History: A New Look at the "New Class". *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*. 305: 48.
- SNYDER, T. (2010). *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. New York: Random House.
- ŞVEDOVA, N. (2008). *Tolkoviy slovar russkogo yazıka*. Moskva: Rossiyskaya akademiya nauk.
- TAN METREŞ, E. H. (2017). "Stalin: Devrim Üniversitesi'nden Sovyet Olimpos'una". *Liderlerin Sovyeti (Devrimden Prestroykaya)*. 41-78.
- TAN METREŞ, E. H. (2018). "Stalin Tasfiyelerinin Bir Tanığı Olarak 'Nehir Kıyısındaki Ev'". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI/60: 199-208.
- THURSTON, R. W. (1996). *Life and Terror in Stalin's Russia. 1934-1941*. London: Yale University Press.
- Yazık i obşçestvo. Entsiklopediya* (2016). Moskva: İzdatel'skiy tsentr "Azbukovnik".